

การพัฒนาลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ กรณีศึกษากลุ่มทอผ้าไหมมัด
หมี่ตำบลห้วยดง อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม
Development of Mudmee Silk Pattern: Case Study
of Huadong Subdistrict, Nadoon District,
Maha Sarakham Province

ทองศักดิ์ ปัดสินธุ์^{1*}, นิภาภรณ์ จงวุฒิเวศย์², นฤมล กางเกตุ³,
ปวีณา ภูมิแดนดิน⁴, พุสดี กิจบุญ⁵, ดิษยพงษ์ หกสุวรรณ⁶

Thanongsak Patsin^{1*}, Nipaporn Jongwutiwes², Naruemol Kangked³,
Paweena Phumdandin⁴, Pussadee Kitboon⁵, and Dissayapong hoksuwan⁶

Received: March 13, 2024

Revised: April 28, 2024

Accepted: August 19, 2024

¹²³⁴⁵⁶สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
Social Sciences for Local Program, Faculty of Humanities and
Social Sciences, Rajabhat Maha Sarakham University

¹(Email : Thanongsak170226@gmail.com)

*Corresponding Author

²(Email : Nipapornjong@gmail.com),

³(Email : Naruemol.ka@rmu.ac.th)

⁴(Email : Paweena.bh@rmu.ac.th)

⁵(Email : Pussadee.ki@rmu.ac.th),

⁶(Email : Dissayapong.ho@rmu.ac.th)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาลวดลายผ้าไหมมัดหมี่โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ และศึกษาความพึงพอใจของลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ตำบลหวด อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นงานวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยมีกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง กลุ่มที่ 1 กลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่บ้านหวด จำนวน 10 คน และกลุ่มที่ 2 กลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่บ้านหนองหิน จำนวน 10 คน เครื่องมือที่ใช้การวิจัยประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ แบบสำรวจ แบบสังเกต และแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า 1) การพัฒนาลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ได้ใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ Microsoft Excel โดยกระบวนการพัฒนาลวดลายที่เน้นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่มีอยู่ในชุมชนตำบลหวด เช่น ภาษา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม เป็นต้น มาแสดงออกในลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ ซึ่งทำให้ลวดลายผ้านั้นมีอัตลักษณ์ของชุมชนตำบลหวดผสมผสานอยู่ในแต่ละลวดลายที่พัฒนาขึ้น ได้คัดเลือกรูปแบบของลวดลายผ้าทอไหมมัดหมี่ ประกอบด้วย ลายขอเจ้าฟ้าสิริวัฒนวารี ลายกระทงหลวงทาง และลายนาคเกี้ยวทาง และ 2) ความพึงพอใจของลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ตำบลหวดจากจำนวน 3 ลวดลาย โดยลายนาคเกี้ยวทาง มีความพึงพอใจสูงที่สุด ($\bar{X} = 4.80$, S.D. = 0.40) รองลงมา คือ ลายกระทงหลวงทาง ($\bar{X} = 4.64$, S.D. = 0.47) และลายขอเจ้าฟ้าสิริวัฒนวารี ($\bar{X} = 3.80$, S.D. = 0.67)

คำสำคัญ: การพัฒนา, ผ้าไหมมัดหมี่, ลวดลายผ้าไหมมัดหมี่

Abstract

This research aimed to develop mudmee silk pattern with computer programs and to study the satisfaction of mudmee silk motifs, Huadong subdistrict, Nadoon district, Maha Sarakham

province. This was a quantitative and qualitative research. The sample group was selected using purposive sampling. The first group is 10 members of the Ban Huadong weaving group and the second group is 10 members of the Ban Nonghin weaving group. The research instruments consisted of interviews, surveys, observations, and questionnaires. The statistics used in data analysis were percentage, mean, standard deviation, and presenting descriptive information. The results showed 1) To develop mudmee silk pattern uses innovation in design. Microsoft Excel computer program by a design process emphasizes the uniqueness and identity that exists in the Huadong subdistrict community, such as language, culture, customs, traditions, rituals, etc., to be expressed in the develop mudmee silk pattern. This makes the fabric designs that are designed have the identity of the Huadong subdistrict community mixed into each pattern that is designed. You will get the pattern of mudmee silk woven fabric, consisting of the Khor-Sirivannavari, Krathong-Lost-Thang, and Nak-Gieow-Hang 2) The satisfaction of mudmee silk motifs, Huadong subdistrict, Nadoon district, Mahasarakham province. There were a total number of 3 motifs. Nak-Gieow-Hang gained the highest satisfaction score, followed by Krathong-Lost-Thang and Khor-Sirivannavari.

Keywords: Development, Mudmee silk, Mudmee silk pattern

บทนำ

ผ้าไทยเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ล้ำค่าที่บรรพบุรุษได้สืบทอดมรดกภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบันที่แสดงถึงความเป็นตัวตนของชุมชนหลากหลายต่าง ๆ บนผืนผ้าสื่อความหมายให้ทราบถึงขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ เป็นต้น ของแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน และผ้าไทยเป็นเครื่องบ่งบอกเอกลักษณ์ ความเป็นไทยด้านเครื่องนุ่งห่ม ซึ่งสามารถสะท้อนวิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาในแต่ละภูมิภาคได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ ในอดีตที่ผ่านมาได้พบหลักฐาน ว่าคนในยุคก่อนประวัติศาสตร์รู้จักทอผ้าใช้แล้วเป็นเวลานานไม่น้อยกว่า 3,000 ปี ตลอดระยะเวลาอันยาวนานนี้ได้มีการค้นพบหลักฐานต่าง ๆ เกี่ยวกับการใช้ผ้าทั้งที่มีการสั่งซื้อจากต่างประเทศและที่มีการทอใช้เอง ซึ่งในสมัยก่อนเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม เป็นเครื่องบ่งบอกฐานะด้วย โดยเจ้าแผ่นดิน เจ้านาย และขุนนาง ส่วนใหญ่ใช้ผ้าชนิดต่าง ๆ ที่สั่งจากต่างประเทศ ส่วนสามัญชนส่วนใหญ่ใช้ผ้าพื้นเมือง ซึ่งทอใช้กันอยู่ทั่วทุกภูมิภาค (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2559) ซึ่งความสำคัญของผ้าไทย ไม่ใช่เป็นเพียงปัจจัยหนึ่งในการดำรงชีวิต เท่านั้น แต่ผ้าไทยยังเป็นที่รวมของมรดกภูมิปัญญาซึ่งบรรพบุรุษได้ประดิษฐ์ คิดค้นขึ้นเป็นเวลานาน หากไม่มีผู้สืบทอดภูมิปัญญาต่าง ๆ ที่ถูกทอออกมา เป็นลายผ้าก็จะสูญหายไปอย่างไม่มีวันย้อนกลับมาได้อีก เนื่องจากปัจจุบันผู้สืบทอด และถ่ายทอดองค์ความรู้ในการทอผ้ากำลังลดน้อยลง และลูกหลานหรือผู้สืบทอดต่างหันไปประกอบอาชีพอื่น อีกทั้งในยุคปัจจุบันประชาชนนิยมสวมใส่ผ้าทอจากอุตสาหกรรมมากกว่าผ้าทอมือฝีมือคนไทยอันเป็นอัตลักษณ์แห่งความเป็นไทย และการสงวนรักษามรดกภูมิปัญญาผ้าไทย จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องให้ผู้ขายผ้า หรือผู้ประกอบการเกี่ยวกับผ้ามีรายได้เพิ่มมากขึ้น ดังนั้นจึงต้องดำเนินการ ไปพร้อม ๆ กัน ทั้งด้านการส่งเสริมให้เห็นความสำคัญของภูมิปัญญาด้านผ้าไทยและส่งเสริมให้เกิดรายได้ ซึ่งเป็นการเจริญรอยตามพระยุคลบาท สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถที่ได้ทรงปูพื้นฐานไว้ก่อนแล้ว (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2559)

ผ้าทอของไทยเป็นที่นิยมในหมู่ชาวต่างชาติ จากสถิติตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ. 2566 – เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2566 ทำให้ทราบภาพรวมการค้าระหว่างประเทศของอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มไทย เมื่อเปรียบเทียบมูลค่าการส่งออกจำแนกตามกลุ่มผลิตภัณฑ์ผ้า (สถาบันส่งเสริมศิลปหัตถกรรมไทย, 2567) ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 มูลค่าการส่งออกจำแนกตามกลุ่มผลิตภัณฑ์ผ้า

หน่วย : ล้านบาท

ผลิตภัณฑ์ผ้า	ก.ย. 66	ต.ค. 66	เพิ่ม/ลด จาก ก.ย. 66	พ.ย. 66	เพิ่ม/ลด จาก ต.ค. 66
1. เสื้อผ้าสำเร็จรูปทำจากฝ้าย	1,484.78	1,377.66	-107.12	1,481.17	103.51
2. เสื้อผ้าสำเร็จรูปจากไหม	4.81	4.90	0.09	4.42	-0.48
3. เสื้อผ้าสำเร็จรูปทำจากวัตถุดิบ ทออื่น ๆ	1,234.48	1,377.05	142.57	1,425.22	48.17
4. ผ้าผืนทำจากฝ้าย	984.82	759.66	-189.16	795.94	36.28
5. ผ้าผืนทำจากไหม	6.38	5.51	-0.87	4.01	-1.50
6. ผ้าผืนทำจากวัตถุดิบทออื่น ๆ	320.21	373.43	53.22	361.58	-11.85
7. เคหะสิ่งทอ	522.48	604.33	81.85	595.80	-8.53
8. ผ้าปักและผ้าลูกไม้	352.77	398.61	45.84	329.98	-68.63
9. ผ้าคลุมไหล่ ผ้าพันคอ	32.73	37.24	4.51	35.86	-1.38

ที่มา: สถาบันส่งเสริมศิลปหัตถกรรมไทย (2567)

กลุ่มผลิตภัณฑ์ผ้าที่มีมูลค่าการส่งออกสูงสุดเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2566 คือ เสื้อผ้าสำเร็จรูปทำจากฝ้าย มีมูลค่าการส่งออก 1,481.17 ล้านบาท เมื่อเปรียบเทียบกับเดือนตุลาคม พ.ศ. 2566 มีมูลค่าการส่งออก เพิ่มขึ้น 103.51 ล้านบาท รองลงมาคือ เสื้อผ้าสำเร็จรูปทำจากวัตถุดิบทออื่น ๆ มีมูลค่าการส่งออก 1,425.22 ล้านบาท เมื่อเปรียบเทียบกับเดือนตุลาคม พ.ศ. 2566 มีมูลค่าการ

ส่งออก เพิ่มขึ้น 48.17 ล้านบาท เป็นต้น อย่างไรก็ตามแม้โลกจะประสบภาวะเศรษฐกิจถดถอยทั้งจากสงครามการค้าและการระบาดของเชื้อไวรัสโควิด – 19 แต่สภาพการค้าสิ่งทอและผ้าไหมของไทยมีมูลค่าในปริมาณมาก หากชุมชนสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าอัตลักษณ์ของตนเองได้จนเป็นที่นิยมของคนไทยและชาวต่างชาติ และสามารถแบ่งส่วนต่างตลาดได้ก็จะทำให้ชุมชนมีเศรษฐกิจที่ดีขึ้นในวงกว้าง (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2560)

จังหวัดมหาสารคามเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่กึ่งกลางของภาคอีสาน มีจุดเด่นด้านวัฒนธรรมผ้าทอ คือ มีการสืบสานมรดกวัฒนธรรมผ้าทออย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ในพื้นที่จังหวัดมหาสารคามยังคงปรากฏภูมิปัญญาการทอผ้าอย่างแพร่หลายทั้งการปลูกหม้อมเลี้ยงไหม การย้อมสีธรรมชาติ การทอผ้าลวดลายดั้งเดิมควบคู่กับลวดลายใหม่หรือลวดลายประยุกต์การออกแบบตัดเย็บเสื้อผ้าและเครื่องแต่งกาย จนได้รับการเชิดชูให้เป็นส่วนหนึ่งในคำขวัญประจำจังหวัด “พุทธมณฑลอีสาน ถิ่นฐานอารยธรรม ผ้าไหมล้ำเลอค่า ตักสิลานคร” โดยมีลายสร้อยดอกหมากเป็นลายประจำจังหวัด และมีลายผ้าประจำอำเภอทั้ง 13 อำเภอ ข้อมูลในปี พ.ศ. 2565 พบว่าจังหวัดมหาสารคามมีกลุ่มทอผ้าและกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ผ้าทอที่ขึ้นทะเบียนกับกรมการพัฒนาชุมชน จำนวน 446 กลุ่ม มีรายได้เฉลี่ยต่อคน 23,450 บาท/เดือน และมีวิสาหกิจชุมชนด้านปลูกหม้อมเลี้ยงไหม ย้อมสีธรรมชาติ และทอผ้า ที่ขึ้นทะเบียนวิสาหกิจชุมชน ในปี พ.ศ. 2566 จำนวน 234 กลุ่ม ดังนั้น มรดกวัฒนธรรมผ้าทอจึงเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญในการพัฒนาทั้งด้านคุณค่าของเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ (สำนักงานจังหวัดมหาสารคาม, 2566)

ตำบลห้วยด่าง อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคามโดยเริ่มต้นจากชาวบ้านในชุมชน ได้นำภูมิปัญญาของท้องถิ่นสร้างสรรค์ผ้าไหมมัดหมี่ขึ้นมาให้เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนเอง ซึ่งการทอและการใช้ผ้าไหมมัดหมี่ของคนอีสานในสมัยก่อนและปัจจุบันจะแฝงไว้ด้วยความเชื่อทุกชั้นตอน โดยจะมีความเชื่อตั้งแต่การปลูกหม่อน

เลี้ยงไหมไปจนถึงการทอและการใช้ผ้าไหม ซึ่งผู้เลี้ยงไหมมีความเชื่อว่า การปลูกหม่อนเลี้ยงไหมในวันที่เป็นมงคลจะทำให้ได้ผลผลิตดีและจะทำให้ไม่มีปัญหาในการทอ กล่าวคือ ทอได้ตลอดไม่ติดขัดหรือขาดตอน ส่วนในกลุ่มผู้ทอยังมีข้อห้ามหลายประการที่เป็นความเชื่อต่อ ๆ กันมา ได้แก่ ห้ามไม่ให้เด็กโหนก ห้ามนั่งข้างข้างทอผ้า ห้ามหญิงมีครรภ์ทอผ้า นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ผ้าไหม โดยคนอีสานเชื่อว่า ผ้าถุงผู้หญิงที่นุ่งแล้วทำให้อาคมเสื่อม ผ้าถุงใหม่ของผู้หญิงใช้เป็นผ้าห่มห่อหนังสือใบลานได้ ผ้าถุงมัดหมี่ไม่นิยมทำหมอน ที่นอน และอาสนะของพระ ข้อห้ามเหล่านี้เป็นการสั่งสอนบุตรหลานไม่ให้ทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ในปี พ.ศ. 2544 อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ได้จัดประกวดผ้าไหมขึ้น ทำให้ผ้าไหมมัดหมี่ลายหัวนาศ ได้รับรางวัลชนะเลิศ จึงได้ลายประจำอำเภอนาดูน ซึ่ง “ลายหัวนาศ” เป็นลายผ้าขึ้นคันแบบโบราณ ประกอบด้วยลายคองเอี้ยเสริมด้วยหัวนาศเกิดจากลายหมี่ลายปากนาศ ทอแบบหมี่คันเครื่อง ทำให้เกิดลายทิวสลับลายมัดหมี่ ลวดลายสลับไปมา คล้ายกับงูหรือพญานาค เชื่อว่า นาคหรือพญานาคเป็นสัญลักษณ์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้พร โชคลาภ รวมทั้งปกป้องรักษาคุ้มครองให้ปลอดภัย

ดังนั้นงานทอผ้าไหมมัดหมี่นี้ถือได้ว่าเป็นงานหัตถศิลป์ ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นและแฝงไปด้วยความหมายที่หลากหลายของประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ วิถีชีวิต การแต่งกาย ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การสืบทอดและอนุรักษ์อย่างยิ่ง ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดที่จะศึกษาการพัฒนาลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ตำบลหัวดง อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เพื่อเป็นแนวทางในการสืบทอดการพัฒนาลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ให้กับลูกหลานต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ตำบลหัวดง อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์

2. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ตำบลห้วยดง อำเภอนาตุน จังหวัดมหาสารคาม

วิธีการศึกษา

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร ได้แก่ กลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่ตำบลห้วยดง อำเภอนาตุน จังหวัดมหาสารคาม

1.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่ตำบลห้วยดง อำเภอนาตุน จังหวัดมหาสารคาม ประกอบด้วย 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่บ้านห้วยดง ตำบลห้วยดง อำเภอนาตุน จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 10 คน และ 2) กลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่บ้านหนองหิน ตำบลห้วยดง อำเภอนาตุน จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 10 คน

2. เครื่องมือที่ใช้การวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง (Structured Interview and Unstructured Interview) 2) แบบสำรวจ (Basic Survey) 3) แบบสังเกต (Observation) และ 4) แบบสอบถาม (Questionnaire)

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากเอกสาร และเก็บข้อมูลจากภาคสนามด้วยตนเอง โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) เพื่อพัฒนาลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ และแบบสอบถาม เพื่อศึกษาความพึงพอใจของลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ผล

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การทำวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

4.1 วิวิธีวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป

โดยใช้ค่าสถิติดังต่อไปนี้ การวิเคราะห์หาค่าร้อยละ (P) ค่าเฉลี่ย (Mean) และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) โดยกำหนดการแปลความของ ค่าเฉลี่ย ดังนี้

ระดับความพึงพอใจมากที่สุด หมายถึง มีคะแนนเฉลี่ยที่ระดับ 4.50 - 5.00

ระดับความพึงพอใจมาก หมายถึง มีคะแนนเฉลี่ยที่ระดับ 3.50 - 4.49

ระดับความพึงพอใจปานกลาง หมายถึง มีคะแนนเฉลี่ยที่ระดับ 2.50 - 3.49

ระดับความพึงพอใจน้อย หมายถึง มีคะแนนเฉลี่ยที่ระดับ 1.50 - 2.49

ระดับความพึงพอใจน้อยที่สุด หมายถึง มีคะแนนเฉลี่ยที่ระดับ 1.00 - 1.49

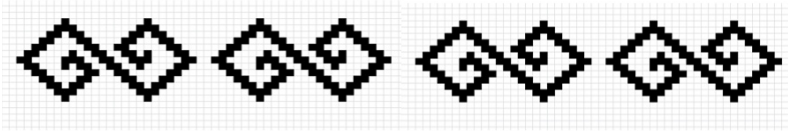
4.2 วิธีวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการวิเคราะห์สรุปอุปนัยและ วิเคราะห์ส่วนประกอบ

ผลการศึกษา

1. การพัฒนาลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ตำบลห้วยดง อำเภอนาดูน จังหวัด มหาสารคาม โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์

การพัฒนาลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ ผู้วิจัยได้ใช้การพัฒนาลวดลายผ้าไหม มัดหมี่คือ โปรแกรมคอมพิวเตอร์ Microsoft Excel เพื่อให้ได้ลวดลายผ้าไหม มัดหมี่ตำบลห้วยดง อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวม ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการระดมสมองร่วมกันกับกลุ่มตัวอย่าง โดยลวดลาย ที่ได้จากชุมชนเน้นความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่มีอยู่ในชุมชนตำบลห้วยดง เช่น ภาษา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม เป็นต้น ซึ่งประกอบด้วยลายธรรมชาติ จำนวน 20 ลาย ลายจากของใช้ จำนวน 17 ลาย ลายศาสนา จำนวน 10 ลาย และลายประดิษฐ์ จำนวน 18 ลาย จากจำนวนทั้งสิ้น 65 ลาย ได้ทำการคัดเลือกเหลือ 3 ลาย ได้แก่ ลายขอเจ้าฟ้าสิริวัณณวรี ลายกระทงหลวง ทาง และลายนาคเกี้ยวทาง ซึ่งทั้ง 3 ลายมีความสวยงาม มีเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของชุมชนตำบลห้วยดง ที่สามารถนำมาออกแบบลายผ้าไหมมัดหมี่ของ

ตำบลหัวดงใต้ จึงได้รูปแบบของลวดลายผ้าทอไหมมัดหมี่ (เบญญาภา ปัญญะศรี, 2567) ดังนี้

ภาพที่ 1 ลายขอเจ้าฟ้าสิริวัฒนวรี

ที่มา : ทนงค์ดี ปัดสินธุ์ (2567)

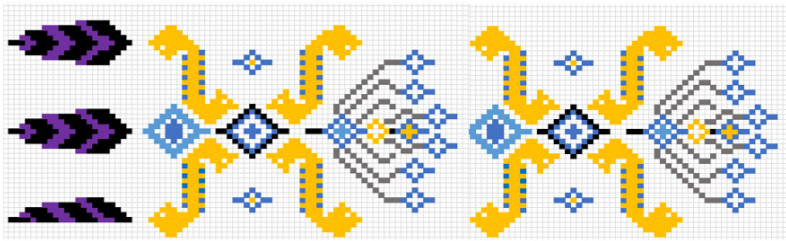
ลายขอเจ้าฟ้าสิริวัฒนวรีฯ เป็นลายสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิริวัฒนวรีนาเรีรัตนราชกัญญา พระราชทานออกแบบเป็นลายผ้ามัดหมี่ มอบให้ช่างทอเป็นของขวัญปีใหม่ โดยลวดลายสื่อถึงการส่งมอบความรัก ความสุข ให้แก่ชาวไทยทุกคน

ภาพที่ 2 ลายกระทงหลงทาง

ที่มา : ทนงค์ดี ปัดสินธุ์ (2567)

ลายกระทงหลงทาง ลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ที่พัฒนาประยุกต์มาจากกระทง ซึ่งกระทงเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่ได้ประดิษฐ์จากใบตอง แล้วนำไปลอยในแหล่งน้ำเพื่อขอมหาต่อพระแม่คงคาและยังเป็นการสะเดาะเคราะห์ เพราะการลอยกระทงเปรียบเหมือนการลอยความทุกข์ ความโศกเศร้า โรคภัยไข้เจ็บ และสิ่งไม่ดีต่าง ๆ ให้ลอยตามแม่น้ำไปกับกระทง โดยลวดลายสื่อถึงการสวยงามของ สีสันกระทงและความเป็นสิริมงคลแก่ผู้ที่ได้ไปครอบครอง

ภาพที่ 3 ลายนาคเกี้ยวหาง
ที่มา : ทนงศักดิ์ ปัดสินธุ์ (2567)

ลายนาคเกี้ยวหาง ลวดลายพัฒนามาจากลายโบราณที่นำคทั้งสองตัว ลำตัวติดกัน มีหัวนาคด้านบน โดยเห็นว่าเส้นที่เป็นลำตัวนาคติดกันนั้นทำให้ ลายดูแข็งไม่พลิ้วไหว จึงแบ่งลำตัวเป็น 2 ท่อน แล้วม้วนส่วนที่เป็นนาคแยก กันลงมา จึงเรียกว่า “ลายนาคเกี้ยวหาง”

2. ความพึงพอใจของลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ตำบลห้วยดง อำเภอนาโดน จังหวัดมหาสารคาม

จากการสอบถามความพึงพอใจของลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ตำบลห้วยดง อำเภอนาโดน จังหวัดมหาสารคามกับกลุ่มตัวอย่าง ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงผลการความพึงพอใจของลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ตำบลหัวดง อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

รายการประเมิน	ลายที่ 1		ลายที่ 2		ลายที่ 3	
	ลายขอเจ้าฟ้าสิริวัณณวรี		ลายกระทงหลวงทาง		ลายนาคเกี้ยวหาง	
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
1. ลวดลายเหมาะสมกับการผลิตผ้าไหมมัดหมี่	4.15	0.74	4.60	0.50	4.75	0.44
2. องค์ประกอบลายมีความสวยงาม	3.65	0.67	4.75	0.44	4.85	0.366
3. ลวดลายมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว	3.55	0.68	4.70	0.47	4.75	0.44
4. ลวดลายสื่อถึงขนบธรรมเนียมประเพณี และเอกลักษณ์ชุมชน	3.50	0.60	4.75	0.44	4.85	0.36
5. ลวดลายเหมาะสมนำไปพัฒนาต่อยอดเป็นสินค้าแฟชั่น	4.15	0.67	4.60	0.50	4.80	0.41
รวม	3.80	0.67	4.68	0.47	4.80	0.40

จากตาราง 2 ความพึงพอใจของลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ตำบลหัวดง อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความพึงพอใจในลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ลายที่ 3 ลายนาคเกี้ยวหาง มีความพึงพอใจมากที่สุด ($\bar{X} = 4.80$, S.D. = 0.40) รองลงมา คือลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ลายที่ 2 ลายกระทงหลวงทาง มีความพึงพอใจมากที่สุด ($\bar{X} = 4.64$, S.D. = 0.47) และลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ลายที่ 1 ลายขอเจ้าฟ้าสิริวัณณวรี มีความพึงพอใจมาก ($\bar{X} = 3.80$, S.D. = 0.67) ตามลำดับ

สรุปผล

1. การพัฒนาลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ ผู้วิจัยได้ใช้การพัฒนาลวดลายผ้าไหมมัดหมี่คือ โปรแกรมคอมพิวเตอร์ Microsoft Excel เพื่อให้ได้ลวดลายผ้า

ไหมมัดหมี่ตำบลห้วยหวด อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการระดมสมองร่วมกันกับกลุ่มตัวอย่าง โดยลดทอนที่ได้จากชุมชนเน้นความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่มีอยู่ในชุมชนตำบลห้วยหวด เช่น ภาษา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม เป็นต้น ซึ่งประกอบด้วยลายธรรมชาติ จำนวน 20 ลาย ลายจากของใช้ จำนวน 17 ลาย ลายศาสนา จำนวน 10 ลาย และลายประดิษฐ์ จำนวน 18 ลาย จากจำนวนทั้งสิ้น 65 ลาย ได้ทำการคัดเลือกเหลือ 3 ลาย ได้แก่ ลายขอเจ้าฟ้าสิริวัณณวรี ลายกระทงหลวงทาง และลายนาคเกี้ยวทาง ซึ่งทั้ง 3 ลายมีความสวยงาม มีเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของชุมชนตำบลห้วยหวด ที่สามารถนำมาพัฒนาลดทอนผ้าไหมมัดหมี่ของตำบลห้วยหวดได้ จึงได้รูปแบบของลดทอนผ้าไหมมัดหมี่

2. ความพึงพอใจของลดทอนผ้าไหมมัดหมี่ตำบลห้วยหวด อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งลดทอนผ้าไหมมัดหมี่ลายที่ 3 ลายนาคเกี้ยวทาง มีความพึงพอใจมากที่สุด รองลงมา คือลดทอนผ้าไหมมัดหมี่ลายที่ 2 ลายกระทงหลวงทาง มีความพึงพอใจมากที่สุด และลดทอนผ้าไหมมัดหมี่ลายที่ 1 ลายขอเจ้าฟ้าสิริวัณณวรี มีความพึงพอใจมาก ตามลำดับ

อภิปรายผล

1. การพัฒนาลดทอนผ้าไหมมัดหมี่ ผู้วิจัยได้ใช้นวัตกรรมในการพัฒนาลดทอนผ้าไหมมัดหมี่คือ โปรแกรมคอมพิวเตอร์ Microsoft Excel เพื่อให้ได้ลดทอนผ้าไหมมัดหมี่ตำบลห้วยหวด อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการระดมสมองร่วมกันกับกลุ่มตัวอย่าง โดยลดทอนที่ได้จากชุมชนเน้นความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่มีอยู่ในชุมชนตำบลห้วยหวด เช่น ภาษา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม เป็นต้น ซึ่งประกอบด้วยลายธรรมชาติ จำนวน 20 ลาย ลายจากของใช้ จำนวน 17 ลาย ลายศาสนา จำนวน 10 ลาย และลายประดิษฐ์ จำนวน 18 ลาย

จากจำนวนทั้งสิ้น 65 ลาย ได้ทำการคัดเลือกเหลือ 3 ลาย ได้แก่ ลายขอเจ้าฟ้าสิริวัณณวรี ลายกระทงหลวงทาง และลายนาถเกี้ยวทาง ซึ่งทั้ง 3 ลายมีความสวยงาม มีเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของชุมชนตำบลห้วยดง ที่สามารถนำมาพัฒนาลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ของตำบลห้วยดงได้ จึงได้รูปแบบของลวดลายผ้าทอไหมมัดหมี่ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของไอรดา สุดสังข์ และจิราพัทธ์ แก้วศรีทอง (2566) ได้ศึกษาการออกแบบและพัฒนาลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ บ้านลานไผ่ จังหวัดกำแพงเพชร พบว่า มีผ้าไหมมัดหมี่ จำนวนทั้งสิ้น 23 ลาย ซึ่งแบ่งตามลักษณะของลายผ้าที่ได้จากลายธรรมชาติ จำนวน 11 ลาย ลายของใช้ จำนวน 9 ลาย ลายศาสนา จำนวน 6 ลาย และลายประดิษฐ์ จำนวน 3 ลาย ส่วนใหญ่เป็นการใช้แม่ลายคล้ายคลึงกัน โดยเป็นการนำมาประยุกต์ลดทอนหรือเพิ่มเติมรายละเอียด ในแต่ละลายให้มีความแตกต่างกัน และอาจมีชื่อเรียกที่แตกต่างกัน เช่น ลายกระต่าย ลายใบไผ่ ลายปลาตะเพก ลายดอกพิกุล ลายวัดไตรภูมิ ลายเห็ดโคน เป็นต้น การนำอัตลักษณ์ท้องถิ่นมาเป็นแรงบันดาลใจในการออกแบบสร้างสรรค์ลายผ้ามัดหมี่ ที่จะทำให้เกิดลวดลายใหม่ ๆ และเกิดการต่อยอดจากภูมิปัญญาการทอผ้าไหมมัดหมี่ และทำให้คุณค่าความงดงามผ่านลายผ้ามัดหมี่ อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว การออกแบบลวดลาย โดยใช้ทฤษฎีสามเหลี่ยมด้านเท่า (Triaxial blend) ออกแบบทั้งสิ้นจำนวน 120 ลาย ทำการคัดเลือกโดยผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ จำนวนทั้งสิ้น 25 คน ดำเนินพิจารณาคัดเลือกลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ ที่มีเหมาะสมกับการผลิตผ้าไหมมัดหมี่ องค์ประกอบลายมีความสวยงาม ลวดลายมีความเหมาะสมกับงานผลิตภัณฑ์แปรรูปประเภทเคหะสิ่งทอ ลวดลายมีความเหมาะสมกับงานผลิตภัณฑ์แปรรูปประเภทเครื่องนุ่งห่ม และลวดลายมีความเหมาะสมกับงานผลิตภัณฑ์แปรรูปประเภทเครื่องประกอบการแต่งกายเพื่อนำมาออกแบบผ้าไหมมัดหมี่ จำนวน 120 แบบ คัดเลือกให้เหลือ 5 แบบ ซึ่งการใช้ทฤษฎีสามเหลี่ยมด้านเท่า (Triaxial blend) เกิดการผสมผสานสู่งานสร้างสรรค์การออกแบบลวดลาย รวม

ถึงลักษณะที่โดดเด่นและเชื่อมโยงกับเอกลักษณ์ของกลุ่ม ซึ่งนำไปสู่รูปแบบเฉดสีต่าง ๆ สามารถนำไปใช้ในงานออกแบบผลิตภัณฑ์และการปักได้ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของณรงศ์ฤทธิ์ มะสุใส และคณะ (2561) ได้ศึกษาการออกแบบลายผ้าทอมือ สำหรับสร้างสรรค์แฟชั่นร่วมสมัยจากภูมิปัญญา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนตำบลกุดหว้าด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ พบว่า ลวดลายผ้าที่เป็นของดั้งเดิมของชุมชนตำบลกุดหว้า ได้แก่ ลายดอกหวาย ลายสัปรด ลายตาม่อง ลายงูลอย ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญาและเอกลักษณ์ของชุมชนตำบลกุดหว้า คือ บั้งไฟทะเล มาลัยไม้ไผ่ และจากกระบวนการออกแบบลายผ้าทอมือที่เอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของชุมชนตำบลกุดหว้า โดยมีส่วนร่วมของชุมชนในการออกแบบลายผ้าทอมือด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ทำให้ลายผ้าทอมือขึ้นมาใหม่ จำนวน 9 ลาย ประกอบด้วย ลายดอกหวายผสมทะเลล้าน ลายงูลอยผสมพระธาตุยาकु ลายดอกแก้วมาลัยไม้ไผ่ ลายงูลอยใหญ่ผสมลายชิต ลายพานบายศรีประดับด้วยลายดอกแก้ว ลายทะเลล้านผสมลายมาลัยไม้ไผ่และงูลอย ลายรูปคนผสมดอกชิตครึ่งหนึ่ง ลายมาลัยไม้ไผ่กุดหว้า และลายดอกแก้วผสมใบต้นหว้า เป็นต้น

2. ความพึงพอใจของลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ตำบลห้วยดง อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ลายที่ 3 ลายนาคเกี่ยวหาง มีความพึงพอใจมากที่สุด รองลงมา คือลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ลายที่ 2 ลายกระทงหลงหาง มีความพึงพอใจมากที่สุด และลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ลายที่ 1 ลายขอเจ้าฟ้าสิริวัฒนธร มีความพึงพอใจมาก ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของชูศักดิ์ ยาทองไชย และวิไลรัตน์ ยาทองไทย (2565) ได้ศึกษาการพัฒนาโปรแกรมออกแบบลายผ้าเพื่อการสร้างสรรค์และสืบสานภูมิปัญญาผ้าไทย พบว่า ความพึงพอใจของผู้ใช้ที่มีต่อโปรแกรมออกแบบลายผ้าระดับมากที่สุด ในส่วนแสดงผลและพิมพ์ลายผ้าในระดับมากที่สุด เนื่องจากการแสดงผ้าจำลองมีความเสมือนจริง ความเหมาะสมของเครื่องมือสำหรับการออกแบบลายผ้า ความ

เหมาะสมของการพิมพ์ลายผ้าสำหรับมัดหมี่ การย้อมสีและการทอ นอกจากนั้น ส่วนแสดงผ้าจำลองมีส่วนช่วยตัดสินใจในการเลือกลายสำหรับการทอได้อีกทั้ง โปรแกรมออกแบบลายผ้ายังมีคุณสมบัติคือ เป็นซอฟต์แวร์ขนาดเล็ก ติดตั้งง่าย ใช้เนื้อที่ในดิสก์และหน่วยความจำน้อย ทำงานได้เร็ว ใช้งานง่าย มีลักษณะคล้าย โปรแกรมวาดภาพโดยทั่วไป ไม่ซับซ้อน สามารถทำงานกับเครื่องคอมพิวเตอร์ทั่วไปที่ใช้ระบบ ปฏิบัติการ Windows XP ขึ้นไป และสามารถใช้งานได้ทั่วไปทั้ง ในครอบครัว กลุ่มสมาชิกผ้าทอ หน่วยงาน โรงงาน สถานศึกษา เป็นต้น ซึ่ง โปรแกรมได้ช่วยในการสร้างและคิดลายผ้าใหม่ ๆ เพื่อนำเสนอให้แก่ผู้บริโภค เป็นการช่วยพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนท้องถิ่นให้มีมูลค่าสูงขึ้นที่นำรายได้ให้เกิด แก่ชุมชน อีกทั้งยังนำคนรุ่นใหม่เข้ามาเรียนรู้และถ่ายทอดวัฒนธรรมการทอผ้า ให้สามารถสืบทอดไปยังกลุ่มคนในรุ่นต่อ ๆ ไป เพื่อการสร้างสรรคและสืบสาน ภูมิปัญญาผ้าไทย และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของจรัสพิมพ์ วังเย็น (2564) ได้ ศึกษาการออกแบบลวดลายพิมพ์ที่สะท้อนอัตลักษณ์ภูมิปัญญาผ้าจากไทย – ยวนสู่ การเพิ่มมูลค่าสินค้าทางการท่องเที่ยว พบว่า ความพึงพอใจที่มีต่อรูปแบบการ ออกแบบลวดลายพิมพ์ และรูปแบบผลิตภัณฑ์ในกลุ่มของที่ระลึกอยู่ในระดับ มาก โดยความพึงพอใจของผู้บริโภคและนักท่องเที่ยวภาควิเศษชุมชนคูบัว ณ วัด โขลงสุวรรณคีรี อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรีอยู่ในระดับมาก โดยประเด็นความ พึงพอใจที่มีต่อรูปแบบลวดลายพิมพ์ผ้าจากไท – ยวน อยู่ในระดับมาก เมื่อแยก รายด้านที่มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด คือ ลวดลายมีความเหมาะสมกับ การต่อยอดในการออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก และประเด็นความพึงพอใจที่มี ต่อรูปแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกอยู่ในระดับมากที่สุด

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

การพัฒนาลวดลายผ้าใหม่มัดหมี่ตำบลห้วยดง ควรประยุกต์ลวดลาย

ดั้งเดิมของชุมชนกับลวดลายใหม่ในยุคปัจจุบัน เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกันระหว่างความดั้งเดิมและความทันสมัย การออกแบบลวดลายควรคำนึงถึงเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้เกิดลวดลายตามความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาเอกลักษณ์ของท้องถิ่นหรือชุมชนให้หลากหลายและครอบคลุมในทุก ๆ ด้าน เพื่อนำมาใช้เป็นแนวคิดในการออกแบบพัฒนาลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ให้มีความหลากหลายและทันสมัย เพื่อเป็นการกระตุ้นและสร้างแรงจูงใจให้กับผู้บริโภค และศึกษาอัตลักษณ์ของชุมชนตำบลห้วยดงในด้านอื่น ๆ เพื่อต่อยอดพัฒนาเป็นงานวิจัยในศาสตร์อื่น ๆ

บรรณานุกรม

- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. (2559). *การรณรงค์ส่งเสริมการใช้ “ผ้าไทย” มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: กิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกฯ ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- จรัสพิมพ์ วังเย็น. (2564). *การออกแบบลวดลายพิมพ์ที่สะท้อนอัตลักษณ์ภูมิปัญญาผ้าจากไทย – ยวนสู่การเพิ่มมูลค่าสินค้าทางการท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.
- ชูศักดิ์ ยาทองไชย และวิไลรัตน์ ยาทองไทย. (2565). การพัฒนาโปรแกรมออกแบบลายผ้าเพื่อการสร้างสรรค์และสืบสานภูมิปัญญาผ้าไทย. *วารสารหน่วยวิจัยวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้*, 13(2), 198 – 213.

- ณรงค์ฤทธิ์ มะสุใส และคณะ. (2561). *การออกแบบลายผ้าทอมือ สำหรับ
สร้างสรรค์แฟชั่นร่วมสมัยจากภูมิปัญญา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนตำบล
กุดหว้าด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์*. กาฬสินธุ์: มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์.
เบญญาภา ปัญญะศรี. 17 กุมภาพันธ์ 2567. ช่างทอผ้าไหม.
สัมภาษณ์.
- สถาบันส่งเสริมศิลปหัตถกรรมไทย. (2567). *สรุปรายงานการส่งออก
ผลิตภัณฑ์ศิลปหัตถกรรมไทย ช่วงเดือนพฤศจิกายน 2566*. กรุงเทพฯ:
สถาบันส่งเสริมศิลปหัตถกรรมไทย (องค์การมหาชน)
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2560). *การส่งออกผ้าไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติ
แห่งชาติ.
- สำนักงานจังหวัดมหาสารคาม. (2566). *ผ้าไหมล้ำเลอค่า มหาสารคาม*.
มหาสารคาม: ลีโอ แลนเซ่ท.
- ไอรดา สุดสังข์ และจิราพัทธ์ แก้วศรีทอง. (2566). การออกแบบและพัฒนา
ลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ บ้านลานไผ่ จังหวัดกำแพงเพชร. *Journal of
Roi Kaensarn Academi*, 8(10), 215 – 228.